

Om Gunnar Ekelöf. Hans digte er gådefulde og der findes slet ikke løsninger hos ham. Hans poesi har en særlig form for smertelig sanselighed og alvor, men virker – paradoksal – opløftende.

Børst støvet af ordene, skær ind til benet

Af PIA TAFDRUP

Ekelöf kan læses på mange måder. Jeg læser ham sådan som min hjerne er bygget til at forstå. Ekelöf betyder meget for mig, direkte og indirekte. Det store ved Ekelöf er, at han stadig peger frem. Jeg lærte ham for alvor at kende via Per Højholt, den ældre digter, jeg som ung førte en intens dialog med. At jeg har skrevet en poetik skyldes ikke mindst, at Per Højholt lærte mig, at der kunne reflekteres videre over et digt, der var sat ind i verden, om end i en anden diskurs end digtets egen. Ekelöf var en af de digtere, Per Højholt vendte tilbage til igen og igen. Det samme har jeg gjort, siden jeg af min svenske oversætter og gode ven Jan Henrik Swahn fik de første bind af Skrifter i 1992, da jeg fyldte 40, bøger som jeg meget hurtigt supplerede. Pocketudgaven *Dikter* har jeg stort set altid med mig på rejser rundt i verden.

Ekelöf har om nogen talt om polære kræfter. Hvad jeg især holder af hos Ekelöf, er, at han ikke kun fokuserer på kraften og kontraktkraften, men samtidig er optaget af en tredje instans, der involverer sproget og skriften. Denne tredje instans skaber en overskridelse, en ekspansion.

Gunnar Ekelöfs trehed er interessant. Jeg går ud fra, at han har den fra Swedenborg, der taler om naturen, det sjælelige og det himmelske. Det er ikke en kristen forestilling, Ekelöf udtrykker. Hans forestilling og indstilling er mystisk og retter sig imod noget, der ligger ud over det jordiske, noget gådefuldt, der er større end den verden, vi er sat i. Han fokuserer også ofte på et jeg og et du og det, der er imellem. Det er dét, der findes mellem mennesker, der er så afgørende for ham. Det samme optager mig, Gunnar Ekelöf har altid et mellemværende i gang, en trehed i forskellige figurer.

Noget af det, jeg holder mest af hos ham, findes i »Tag og skriv« fra *Färjesång* (1941), hvor ridderen, dragen og jomfruen optræder. Det digt har været en stor inspiration for mig. Det er rodet og vil så meget. Imidlertid er det filosofisk og samler vigtige facetter hos Ekelöf.

Igen er det ikke bare den heroiske kamp mellem ridderen og dragen eller helten, der tager ud i krig, som er central; det er den tredje instans, jomfruen, der er vigtig. Hun er den sårbare, hun er uskyldig, hun er den, vi som mennesker identificerer os med. Det er hende, der er i krig. Det er hende, der lever farligt. Hendes liv er en balance på en knivspids. Treheden og kampen for at overleve, kampen for at være menneske er formuleret i en kerne dér. Men den findes også mange andre steder hos Ekelöf, hvor man mødes af skarpe, uforglemmelige formuleringer om menneskets sårbarhed og udsathed.

GUNNAR Ekelöfs digt »Tag och skriv« munder ud i en gådefuldhed. Der findes slet ikke løsninger hos ham. Han spænder et register af modsætninger ud mellem oppe og nede og til begge sider. Nogle linjer i digtet taler om, at den indre styrke kommer udefra og bekræftes af, at det, der befinder sig over os, også rummer en styrke. Der gives altså ikke bare en vandret linje, men tilmed en linje, der peger opad. Tilsvarende gælder det for vores svaghed, der også er en indre svaghed, som kommer udefra, at der er noget, der trækker os magnetisk og gådefuldt ned. Spændvidden er både horisontal og vertikal. Ekelöf skriver, at det er en gådefuld kraft, der trækker ned, og det er en gådefuld kraft, der løfter. Jeg tror, at den tredje kraft er forbundet med noget esoterisk, som han er nået frem til via mødet med andre kulturer. Det tredje fører med andre ord ud over det nordiske og Swedenborg til den østlige mystik, til sufimystikken og også til antikken...

Det er derfor, at Ekelöf er så fantastisk at læse disse år, for nogle af hans tekster har fået en aktualitet, som han umuligt kunne vide, at de ville få. Det gælder f.eks. digte fra *Diwan*-trilogien, der henter meget fra den byzantinske verden, og hvor der er linjer, der kaster lys over den virkelighed, vi befinder os i nu, og som vi selv ofte er dårlige til at forholde os til. Ekelöf ser rigdommen. Han lærer sin egen kultur at kende ved at flytte væk fra den. Han bliver sandsynligvis mere svensk af at have besøgt de fremmede lande, og han kalder noget frem i sig selv, som han ikke tidligere har kendt til.

Han bliver i stand til at maskere sig og gå ind i roller og til at fjerne sig, rejse ud til andre lande. Alt dette gør, at han bliver bevidst om det specifikke ekelöfske, den ekelöfske signatur i sproget. Der findes en stigende kurve hos ham; han begynder stift og kejtet de første år. Han skriver noget, som andre godt kunne have skrevet og bliver netop mere og mere sig selv ved at opsøge fremmedartede kulturer, samtidig med at han bliver stadig mere fandanivoldsk. Jeg holder meget af den udvikling, som jeg betragter som en fortsat vækst.

Jeg ser Ekelöf splittet op i forskellige figurer, ser ham alle vegne i hans tekster. Læst i sammenhæng giver de noget fundamentalt. Men han er nødt til at splitte sig op for at få det lyse og det mørke, begæret og døden og alle de andre

Pieter Bruegel d.æ.: Parabeln om de blinde. 1568. Tempera på lærred. Museo Capodimonte, Napoli.

kræfter frem. Det er et udsøgt rollespil, han foretager, som alt sammen handler om at forstå, hvad verden er, hvilke kræfter vi er oppe imod, og hvorledes dagliglivet er en kamp. For det er dét, det handler om, ligegyldigt hvilke gevandter han tager på.

JEG kom som sagt til Ekelöf via Per Højholt, som jeg ofte traf, men også gennem Jørgen Gustava Brandt, som jeg en kort periode brevvekslede med i begyndelsen af 1980'erne. Per Højholt læste manuskriptet til min første bog, digtsamlingen *Når der går hul på en engel*, der kredser om sårets tematik. Han sagde til mig: Tag og læs Ekelöf, der er noget dér, du bliver glad for! Jørgen Gustava Brandt havde skrevet om Ekelöf, men det var Per Højholt, der direkte opfordrede mig til at læse ham.

HØJHOLT og Gustava Brandt forholder sig forskelligt til Ekelöf. For Højholt er det den kondenserede side af ham, dråbens prægnans, det gælder. Hos Gustava Brandt er det det serielle, ornamentikken og langdigterne. Jeg holder nok mest af de steder, hvor Ekelöf er kort og klar. Pludselig står der en linje, som ingen kunne have skrevet så præcist. Ekelöf lærte Per Højholt, at man skal skrive sig vej gennem litteraturhistorien for at nå frem til sit eget, det gjorde Per Højholt. Det har jeg også i nogen grad forsøgt at efterleve. Det ser jeg nu, når jeg kaster et blik tilbage. Ekelöf har gjort det ved at oversætte franske digtere, f.eks. Baudelaire, Rimbaud og frem til surrealisterne – i den bevægelse skriver han sig igennem litteraturen. Det er tilsvarende min tese, at man som digter ikke for alvor kan sætte noget nyt ind i verden, hvis man ikke kender den litteratur, der ligger bag en. Enten har man som digter i dag læst på et universitet eller en forfatterskole og er blevet opmærksom på, hvad der findes, eller også må man selv finde vej.

Ekelöf hævder, at han er autodidakt. Det er meget morsomt, for han kommer fra et virkelig belæst hjem. Det, han mener med autodidakt er vel, at han selv skal erobre terræn og finde vej, finde sin stemme. Og der er stemme hos Ekelöf. Det er ikke en skrift, det er en røst, og den høres. Den røst, jeg hører, lyder som, hvis man kan forestille sig Camus' *Den fremmede*, der er begyndt at studere Swedenborg. Jeg lytter til et menneske, der føler sig fremmed i verden og konstant kæmper for sin eksistens og som samtidig har fået indsigt i et esoterisk materiale, ikke mange andre i hans tid har fat i. Ekelöf har en ganske særlig måde at forstå og leve sig ind i mennesker på, som ikke er mange forundt. Men han er meget alene med sine visioner, drømme og længsler, de indfris åbenbart ikke i forhold til andre mennesker, men omsættes til skrift og til ordenes visioner.

Når jeg skriver, ser og hører jeg. Det er uhyre vigtigt for mig, at der findes den sanselighed og konkretion, som billedet har, så digtet ikke kun udgøres af abstraktioner og refleksion. Det samme gælder for Ekelöf. Hans digte er desuden poetikker i sig selv. Man bliver ikke træt af at læse dem. De har en særlig form for smertelig sanselighed og alvor. Man læser ikke mange linjer, før man fanges ind. Det gælder også de små essays, Ekelöf har skrevet. Hver linje er for ham et spørgsmål om liv og død.

I begyndelsen var formen højtidelig hos Ekelöf,

fordi der var noget, han skulle leve op til, som man oftest skal, når man ankommer med sin første bog, hvor man på en eller anden måde skal vise, at det her, det kan man, vise hvad man har læst, hvad man har med i bagagen. Det bærer Gunnar Ekelöfs debutdigte også stærkt præg af. Han skal først vove at klæde sig nogen og skrive sig igennem nogle bøger. Først da han er nogen, kan han skrive sig ind til den smerte, som han formulerer så alarmerende.

Det første, jeg læste i tiden omkring min debutbog, var faktisk hans posthumt udgivne digtsamling *Partitur*. Den omhandler smerten og såret. Jeg læste trilogien og fortsatte derfra tilbage gennem forfatterskabet, men aldrig systematisk. Ekelöf er en digter, der inviterer til, at man også slår tilfældigt op og læser. Det er derfor, jeg tager hans pocketbog med mig i tasken, når jeg rejser, så er jeg altid i godt selskab. Når jeg indimellem synes, at poesien har vældig hårde vilkår og læser et af hans digte, spørger jeg mig selv: Hvad er egentlig problemet? Det gælder om at gå videre. Tag og skriv!

Ekelöf har lært mig, at jeg skal være mere dristig. Jeg skal lade mit eget væsen komme til udtryk i formen og måske være mere enkel end i de meget arabesklignende digte, som jeg på et tidspunkt udfoldede. Jeg er på linje med Paul Celan, der siger: Man skal først og fremmest være sig selv, man skal ikke ligne nogen. Det lyder som en paradoksal lektie, men det er dét, jeg synes, at Ekelöf er så fremragende. Selv om han har læst meget, også som følge af, at han skriver anmeldelser, så kaster han det af sig, når han bevæger sig ind i sit eget rum. Han bliver gradvis mere og mere sig selv i sin kunst, hvor andre risikerer at tabe intensitet. Det elsker jeg. Der er ikke mange andre, der har en så markant signatur som Ekelöf.

MAN må uvilkårligt spørge sig selv, hvad Ekelöf søgte i sin digtning. Jeg fornemmer, han var et menneske med et underligt stort had og en kolossal vrede f.eks. mod moderen, men han ville gerne være mere menneskelig.

Jeg tror fremfor alt, at han holdt af sine empatiske evner og vidste, hvor vigtige de er. Jo mere han indlevede sig i andre mennesker, desto smukkere blev hans væsen. Han har nok den største forståelse for kvinderne, og det er også derfor, at jomfruskikkelsen er så gribende, selvom hun – set i forhold til i dag – bliver iklædt en lidt komisk uskyld. Ekelöf er bedst til at forstå kvinderne. Han forstår mangfoldigheden og hele registret fra luderen til madonnaen, alt hvad en kvinde nu kan være. Han digter på hele registret.

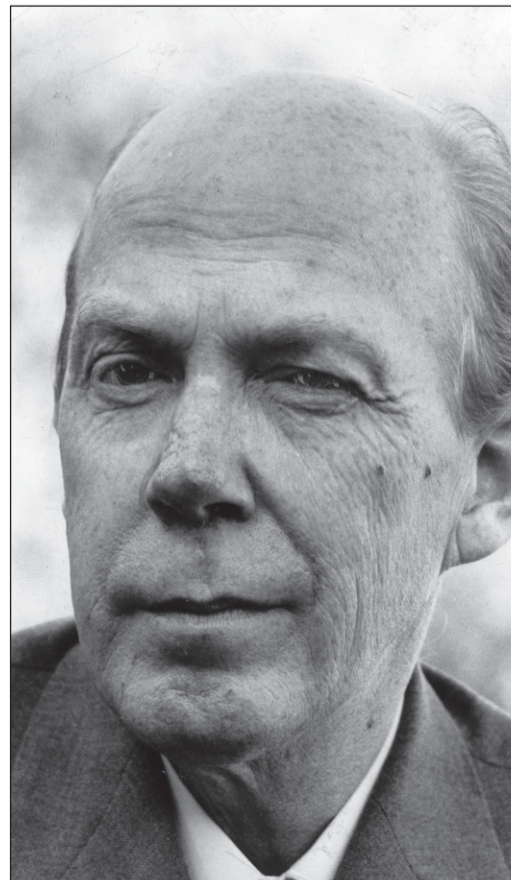
Med sin skrift forsøger Ekelöf at forstå: »Hvad er det for en verden jeg er sat i, hvad er det for en kamp jeg lever hver dag?« Men han stræbte som sagt også efter at blive mere menneskelig. Det blev han ved at forstå den anden, og hvad der sker imellem ham og den anden. Jeg betragter ham som en menneskeklog digter. Og ejendommeligt nok forekommer han netop meget moderne i dag. Der er grænser for, hvor begejstret man var for hans digte, da han levede og udgav. Der er en grund til, at man laver en film om ham – filmen *Ekelöfs blik*, der kom 2007 – for nu begynder vi for alvor at fatte, hvad han egentlig ville os.

Det forholder sig jo sådan, at den, der isolerer

sig og tænker nyt, kaster sig selv fremefter i tid og derved har svært ved at blive forstået i sin samtid. Sådan var det også i Ekelöfs tilfælde. Han taler til vores tid med sin bevidsthed om og moder med Østen – og med det fremmede i hele taget, som vi gerne vil forsøge at forstå lidt bedre. Han rummer mange tider, og det skaber et vældigt rum. Det virker ind på os. Han skriver det antikke ind i det moderne. Han skriver andre kulturer ind i vores. Vi når ud i alle afkroge af verden og begynder at forstå, at her står det på papiret, dér har han været, ikke for at flygte fra dét, han kommer fra, men for at forstå sit eget. Der findes en dynamik og bevægelighed hos Ekelöf. Det er ikke mindst den, der er interessant.

Ofte kan Ekelöf ikke se nogen mening med tilværelsen. Så bliver han utrolig pessimistisk og vred. Alligevel eksisterer der en drivkraft i ham, der gør, at han overvinder opgivelsen. I hans negation findes noget positivt. Der er noget meget bekræftende ved dem, og det er overraskende, at bekræftelsen skal komme den vej rundt. Men det er ikke sådan, at tingene begynder i en idyl eller en forherligelse. Det er en konstant kamp at nå frem til at se, at midt i al besværligheden er en skønhed givet. Skønheden – den er forfærdelig. Der er bestandigt noget grusomt indbygget, den findes ikke ren. også på det punkt har jeg – siden der gik hul på englen – kunnet identificere mig med Ekelöf. Skønheden hos Ekelöf har grusomheden i sig og ophæver og sprænger derfor det klassiske skønhedsideal, som han nok så meget kunne være optaget af, men han bukker ikke under for det grusomme. Han bliver ved med at længes. Længslen er intakt hele vejen igennem. Den udgør en stærk kraft hos ham.

Jeg tænker først og fremmest på Bruegel, når jeg læser om blindhed og vision hos Ekelöf. Blindhed er et tema, der ofte dukker op hos ham. Bruegel har malet et foruroligende billede, hvor

Gunnar Ekelöfs værker rummer både stregheden og det vilde.

de blinde fører de blinde, og jeg tænker: Hvor skal de hen? Hvad vil der ske med verden? Det er et billede på, hvordan vi bevæger os mod afgrunden uden at lægge mærke til det. Billedet afslører, at det er os som sende, der ikke er i stand til at se noget som helst. Vi lever vanvittigt, undertiden uden blik for, hvor galt det går. Politisk kan vi styre direkte mod afgrunden ... Ekelöf gør den blinde til den vise, dvs. den blinde, der ikke kan orientere sig i verden. Han ser indad. Det burde vi også gøre en gang imellem. At se ind betyder at lytte til sig selv, at lytte til, hvad der er rigtigt og forkert. Det er begyndelsen til at kunne dømmes selv og ikke rette sig efter, hvad der er oppe i tiden, eller hvad man bør og ikke bør. Den blinde bliver vis af at meditere og af at tænke og være i kontakt med noget i sig selv såvel som med noget over sig selv og uden for sig selv. I blindheden findes en særlig taktilitet. Blindhed indgår i mange kærlighedsdigte, hvor man får følesansen skærpet i ekstrem grad. Den blinde hos Ekelöf har en stærk kontakt med den tredje instans – alt det, der ligger over os eller uden for vores rækkevidde.

Vi når ikke frem til et endeligt hvilepunkt, vi befinder os i en bevægelse frem hele tiden. Der er aldrig ro, hvis man har dét livssyn, men når man så finder frem til den erkendelse, giver det en vis ro at vide, at det er sådan, det forholder sig. Den indsigt skriver Ekelöf sig frem til, og det skulle han bruge mange bøger til

EKELÖF tillægger drømmen stor betydning, det at man ser noget, der egentlig ikke findes. Det er ikke usædvanligt. Sådan er det i det øjeblik, digtet står på papiret. Hvor kommer det fra, tænker man, hvordan kom det til mig, og hvad er det her? Man kan i et digt have set noget, som man ikke kan finde referencer til. Det viser sig at være et indre landskab, der vokser frem på papiret. Ekelöf var optaget af, hvordan man bygger bøgerne op, og hvordan digtene har rejst sig som bygninger. Ekelöf er sine værkers arkitekt. Det gælder både om at se de fremmede landskaber vokse frem på papiret, men det gælder også om at se bogens komposition for sig.

Ekelöf er værkbevidst, afsluttet og gennemreflekteret, systematisk, men ikke blot for vildskab. Hans værker rummer både strengthed og det vilde. Jeg holder meget af, at det strenge og det vilde er til stede samtidig. Jeg kan ganske godt forbinde mig med Ekelöfs fandanivoldske side, som den f.eks. kommer til udtryk i hans vrængende poesi. Ekelöfs fandanivoldskhed kan både være destruktiv og opbyggende.

Der er ingen som Ekelöf, der har indsigt i vigtigheden af dekonstruktionen. Han skriver digte om sine arkæologiske fund, f.eks. den lille glasperle som billede på, at der skal arbejdes til det yderste for at skrabe ordene fri for bibetydninger og klicheer, så de kan benyttes igen. Det arbejde gør han hver gang. Det er derfor ikke klichéfyldte tekster, vi læser. For at kunne konstruere, bygge op og være arkitekt, må han først børste støvet af ordene, skære ind til benet. Det har Ekelöf gjort så særegent, at hans værker ikke bare er værd at læse i dag. De har stadig en fremtid for sig.

Neal Ashley Conrad Thing udgiver Nordens første. Fire essays og seksten samtaler om Gunnar Ekelöfs værk og betydning. *Multivers Academic*, 445 sider.